

О. Н. Хорошковська, д. пед. н, професор

(Інститут педагогіки НАПН України)

ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ДЕРЖАВНОЇ У ШКОЛАХ З НАЦІОНАЛЬНИМИ МОВАМИ ВИКЛАДАННЯ

В Україні існує біля 100 шкіл з угорською, 80 шкіл з румунською, 20 – з молдовською, 5 з польською, 11 з кримсько-татарською і біля 2000 з російською мовами навчання.

Найскладніша ситуація із оволодінням українською мовою в школах з угорською і румунською (молдовською) мовами навчання. Справа в тім, що українська мова в цих школах почала викладатися з прийняттям Україною незалежності. Були відсутні програми й підручники. Тому за розпорядженням Міністерства освіти й науки України на місцях терміново створювались науково-методичні центри, які мали їх розробити. Однак на якості програм і підручників позначилася відсутність у авторів будь-якої теоретичної підготовки з проблем відбору змісту, методики навчання других мов. Тому програми для початкової школи були недосконалими, а підручники мали компілятивний характер. Програми і підручники для основної і старшої школи були занадто затеоретизованими і створювались за аналогією до підручників для шкіл з українською мовою навчання. У результаті учні так і не опанували й не опановують і досі на належному рівні українську мову, що спричиняє численні листи батьків, діти яких навчаються у старшій школі, до МОН про те, щоб полегшили програму з української мови і літератури. Хоч справа не в полегшенні і не в збільшенні кількості годин, а в запровадженні нових підходів до відбору змісту мовного матеріалу при укладанні програм і його методичної інтерпретації у підручниках.

Беручи до уваги актуальність проблеми, в Інституті педагогіки НАПН України 2004 р. була відкрита лабораторія навчання української словесності у школах національних меншин України та діаспори. Розпочалося системне дослідження проблем навчання української мови як державної у школах зазначеного типу, починаючи з початкової школи. У результаті спостережень на

уроках співробітники лабораторії виявили, що вчителі не володіють методикою навчання української мови, яка вивчається як друга (першою є рідна мова), не знають психологічних особливостей її засвоєння учнями. І це не дивно, оскільки в жодному вищому педагогічному закладі такий предмет, як «методика навчання української мови у школах з національними мовами навчання» не викладається.

У Міністерстві освіти і науки знають про цю проблему, оскільки ми неодноразово порушували це питання в доповідних записках на ім'я міністра освіти про необхідність введення в навчальні плани педагогічних ВИШів окремих регіонів України цієї дисципліни хоча б на факультетах початкового навчання. Однак цього поки що не сталося, проте було видано Наказ №1/9-718 від 20.09.2011 року щодо підвищення якості підготовки кадрів для ЗНЗ з мовами викладання національних меншин України шляхом введення спецкурсів з української мови.

Однак замовлення на розробку програми такого спецкурсу з української мови як державної не було. Не замовлено й створення відповідних методик для шкіл з національними мовами навчання. Не проведено і моніторинг щодо впровадження цього наказу. Бесіди з деякими викладачами вузів і зав. кафедрами виявили, що вони про цей наказ або не знають або не мають змоги впровадити з причини відсутності фахівців зазначеної спеціальності.

Таким чином, проблема підготовки кадрів з навчання української мови як державної лишається нерозв'язаною. Отже, й рівень викладання та результати засвоєння української мови лишаються нерозв'язаними. Крім того, у таких регіонах, як Закарпатська і Чернівецька обл. спецкурс не розв'язує проблему. Має бути введена спеціальна дисципліна «Методика навчання української мови як державної». Тоді б викладачі, які читають цю методику, мусили б бувати в школах, вести практику, розпочалися б і наукові дослідження з проблеми.

На сьогодні в лабораторії навчання української словесності у школах національних меншин України та діаспори видано у 2006 р. «Методику навчання української мови у початкових класах» та у 2013 – «Теоретико-методичні засади навчання української мови і мовлення у ЗНЗ І ступеня з

мовами викладання національних меншин України». Таким чином, створена теоретико-методична база для впровадження цієї дисципліни в регіональних вузах Закарпатської, Чернівецької, Одеської, Донецької, Луганської областей та Кримської АР. До речі, такої методики із урахуванням специфіки навчання близькоспоріднених мов потребують і вчителі шкіл з російською мовою навчання, особливо початкових класів. Тому МОН України у зв'язку з цим має зробити відповідні кроки.

За роки роботи лабораторії її співробітниками досліджено проблеми відбору змісту навчання української мови і його структурування у початкових класах шкіл з національними мовами викладання, розроблено нові комунікативно спрямовані навчальні програми з української мови для шкіл з румунською, молдовською, угорською, польською мовами викладання. Ці програми затверджені МОН як базові. Відповідно було розроблено інноваційні підходи до науково-методичної інтерпретації змісту навчання української мови у підручниках і створено по суті нове покоління підручників для 1, 2 і 3 класів. Нині співробітники лабораторії працюють над розробкою змісту підручників для 4 класу.

2011 р. МОН було проведено Всеукраїнський конкурс підручників, на якому наші концепції підручникотворення і підручники з української мови для шкіл з молдовською і польською мовами навчання здобули I місце. Вони видані і за ними вже навчаються учні 1 і 2 класів зазначених типів шкіл.

Підручники з української мови для шкіл з румунською й угорською мовами навчання побудовано на тих же теоретико-методичних засадах, що й для шкіл з польською та молдовською мовами. Однак вони зайняли II місце і їх видання не фінансується, бо МОН вважає, що для держави це надто дорого.

Мусимо зазначити, що результати конкурсу – великий крок назад, бо у багатьох випадках перші місця зайняли далеко не кращі підручники. Так, для шкіл з румунською мовою перше місце зайняв підручник української мови зі старим змістом і старими підходами до викладу мовного матеріалу. Так само, на першому місці виявився далеко не кращий підручник для шкіл з угорською

мовою навчання. Він не лише методично недосконалий, але й не відповідає змісту програми.

Однак вони видані державним коштом. Сьогодні в учителя нема вибору, тому що підручники, розроблені науковцями на основі теоретико-методичних досліджень, не друкуються. Про причину ми вже говорили. Міносвіти й науки на виданні цих підручників зекономило кошти, хоч національні меншини такі ж громадяни України і такі ж платники податків, як і всі інші. Батьки хочуть, щоб їхні діти навчалися за повноцінними сучасними підручниками і знали українську мову. Вони мають право на вибір підручників, однак позбавлені цієї можливості.

Щодо основної і старшої школи ситуація така: учні початкової школи недостатньо підготовлені в плані мовленнєвого розвитку, щоб осилити затеоретизовану програму з української мови. А з української літератури програм і підручників, спеціально розроблених для цих шкіл немає. Школи працюють за програмами і підручниками, створеними для українських шкіл.

На сьогодні розроблено і затверджено МОН «нові» програми для основної школи з української мови для шкіл з румунською і угорською мовами навчання, проте аналіз їх свідчить, що вони майже нічим не відрізняються від старих, тобто такі ж *затеоретизовані*, оскільки їх автори не ведуть спеціальних досліджень, не володіють теоретико-методичними знаннями щодо особливостей відбору змісту і методики навчання української мови у школах національних меншин. Тому результат від конкурсів, проведених МОН, мінімальний.

А поки що батьки стурбовані тим, що учні протягом 11-річного навчання у ЗНЗ так і не засвоюють українську мову на такому рівні, щоб можна було вільно спілкуватися і навчатися у будь-якому ВНЗ України.

Очевидно, постає проблема у розробці і запровадженні нового змісту навчання і нових технологій і проведенні у зв'язку з цим регіональних експериментів, починаючи з початкової школи і завершуючи основною. Науковці лабораторії готові взяти участь у цій роботі як наукові керівники проектів і як учасники відповідних досліджень

Дякую за увагу.